

VERGİ YAPISI VE VERGİ YÜKÜ İLE EKONOMİK BÜYÜME İLİŞKİSİNİN BÜYÜME MODELLERİ ÇERÇEVESİNDE DEĞERLENDİRİLMESİ

The Evaluation Of The Relationship Between The Tax Burden And The Tax Structure With Economic Growth Within The Framework Of Growth Models

Almina Derya BIÇAKSIZ¹

Prof. Dr. Gülsüm GÜRLER HAZMAN²

Cite As: Biçaksız, A.D. & Gürler Hazman, G. (2021). “Vergi Yapısı Ve Vergi Yükü İle Ekonomik Büyüme İlişkisinin Büyüme Modelleri Çerçevesinde Değerlendirilmesi”, International Journal of Disciplines Economics & Administrative Sciences Studies, (e-ISSN:2587-2168), Vol:7, Issue:35; pp:982-991

ÖZET

Ekonomik büyüme, maliye politikasının en önemli amaçlarından bir tanesidir. Bu amaca ulaşmada devletin en önemli gelir kaynağı vergilerdir. Vergi yapısında yaşanan değişiklikler, ekonomik değişkenler üzerinde farklı etkiler göstermektedir. Ülkelerin vergi yapısı; gelişmişlik düzeylerine, vergileme amaçlarına, ekonomik, sosyal ve siyasi yapılarına göre şekillenmektedir. Ekonomik büyüme ile vergi yapısı ilişkisi içerisinde etkili olan diğer bir öge vergi yüküdür. Yüksek vergi yükü bireylerin harcanabilir gelirlerinde meydana getirdiği negatif etkiler sebebiyle tasarrufların azalmasına neden olmaktadır. Bu durum ise ülke ekonomisini negatif yönde etkilemektedir. Ayrıca vergi türleri içerisinde dolaylı ve dolaysız vergilerin payları ekonomik büyüme üzerinde farklı etkiler ortaya çıkarabilmektedir. Neoklasik büyüme modelinde vergi gelirlerinin ve vergi yükünün ekonomik büyüme üzerinde olumsuz etkisinin olmadığını savunmaktadır. İçsel büyüme modelinde bu etki, dolaysız vergilerin ekonomik büyüme üzerinde olumsuz etkisinin olduğu ifade edilmektedir. Dolaylı vergilerin ekonomik büyümeye olumlu etkilerinin olduğunu ortaya koymaktadır. Çalışmanın amacı, vergi yapısı ve vergi yükünün ekonomik büyüme üzerindeki etkilerini ekonomik büyüme modelleri çerçevesinde sunmaktır.

Anahtar Kelimeler: Vergi Yapısı, Vergi Yükü, Ekonomik Büyüme Modelleri.

ABSTRACT

Economic growth is one of the most important goals of fiscal policy. The most important source of income of the state in achieving this goal is taxes. Changes in the tax structure have different effects on economic variables. Tax structure of countries; they are shaped according to their level of development, taxation purposes, economic, social and political structures. Another factor that is effective in the relationship between economic growth and tax structure is the tax burden. The high tax burden causes a decrease in savings due to the negative effects it creates on the disposable income of individuals. This situation affects the country's economy negatively. In addition, the shares of direct and indirect taxes among tax types can have different effects on economic growth. In the neoclassical growth model it is argued that, tax revenues and tax burden do not have a negative effect on economic growth. In the endogenous growth model, this effect is expressed as the negative effect of direct taxes on economic growth. It reveals that indirect taxes have positive effects on economic growth. The aim of the study is to present the effects of tax structure and tax burden on economic growth within the framework of economic growth models.

Keywords: Tax structure, Tax Burden, Economic Growth Models.

1. GİRİŞ

Geçmişten günümüze kadar farklı dönemlerde toplumun yapısı ve dinamiğinde yaşanan gelişmeler devlet anlayışındaki değişimleri beraberinde getirmiştir. Devletler, toplumsal ihtiyaçları ve ülkenin içinde bulunduğu koşulları göz önünde bulundurarak çeşitli görevler üstlenmiştir. Bu görevler arasında gelir dağılımında adaleti sağlamak, ekonomik istikrarı sağlamak, büyüme ve kalkınmayı sağlamak vardır. Bu işlevleri yerine getirebilmek ve harcamaları finanse etmek için başvurduğu önemli bir gelir ise vergilerdir. Maliye politikası araçlarından biri olan vergilerin mali işlevlerinin yanı sıra ekonomik ve sosyal işlevleri de bulunmaktadır.

Devletin kamu politikaları ile ekonomik büyüme hedefine ulaşabilmesi için kullandığı araçlar içinde vergiler önemli bir role sahiptir. Özellikle tasarruf düzeyinin yetersiz olduğu az gelişmiş ve gelişmekte olan ülke ekonomilerinde vergiler, tasarrufları arttıracak şekilde dizayn edilmektedir ve kamu harcamalarına katılımı sağlayan etkili bir mali araç olarak kullanılmaktadır (Sandalcı ve Sandalcı, 2017: 54). Devletler vergi politikaları ile bireylerin çalışma, yatırım, tasarruf tercihlerini etkilemekte, bu da ekonomik büyüme üzerinde

¹ Doktora Öğrencisi, Afyon Kocatepe Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Maliye Bölümü, Afyon, Türkiye

 0000-0002-7737-1104

² Afyon Kocatepe Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Maliye Bölümü, Afyon, Türkiye

 0000-0002-9953-4330

farklı biçimlerde tesir etmektedir. Nitekim ekonomik büyüme ile vergi yapısı arasında sıkı bir ilişki mevcuttur. Sürdürülebilir ekonomik büyüme hükümetlerin temel hedefi olduğundan, devlet yöneticileri yatırım ve tasarruf gibi ekonomik büyümeyi etkileyen tüm unsurlarla ilgilenmekte, hızlı ekonomik döngüler sağlamak için üretimi ve tüketimi teşvik etmektedir (Tahiroğlu, 2019: 13).

Vergi sistemi içindeki vergi türlerinin her birinin ekonomik büyüme üzerindeki etkisi farklılık arz etmektedir. Özellikle gelişmekte olan ülkelerde ekonomik büyümenin sağlanması için sermaye birikimini artıran ve tasarruf ile yatırım kararlarını olumsuz etkilemeyen bir vergi sistemi benimsenmesi yönünde eğilimler söz konusudur (Tülümce ve Yavuz, 2019: 549). Gelişmekte olan ülkelerde ekonomik büyümenin sağlanması, gelir dağılımında adaletin gerçekleşmesi doğrultusunda vergilerin ekonomide önemli bir yere sahip olduğu görülmektedir. Bu çerçevede yapılan çalışmada, vergi yapısı ve vergi yükünün ekonomik büyümeye etkisinin ulusal ve uluslararası çalışmalardaki bulgularını ortaya koymak ve ekonomik büyüme modellerinde yer alan vergi yapısı ve büyüme ilişkisini açıklamak amaçlanmaktadır.

2. LİTERATÜR TARAMASI

Ekonomik büyümeyi konu alan pek çok çalışma mevcut olup, çalışma konusu ile ilgili olarak; vergi yapısı ile büyüme arasındaki ilişkiyi ele alan çalışmalarda değişkenler arasındaki olumlu ve olumsuz etkiler açıklanmıştır. Vergi yükü ve vergi yapısının çeşitli değişkenler üzerindeki etkileri farklı olabilmektedir. Bu nedenle ülkelerin vergi yapılarındaki farklılıkların, vergi yükü ve ekonomik büyüme ile olan ilişkisinin irdelenmesini gerekli kılmaktadır. Yapılan çalışmalarda söz konusu değişkenler arasında ilişki tespit eden çalışmalar olmakla birlikte, ilişki yoktur sonucuna ulaşan çalışmalar da mevcuttur.

Lehmussaari (1990) vergi yapısını dikkate alan çalışmada gelişmekte olan ekonomilerde iktisadi büyüme üzerindeki etkiyi ölçmüştür. Çalışmada Danimarka, Finlandiya, İsviçre ve Norveç ülkelerine ait 1971-1985 yılları arasındaki veriler kullanılmıştır. Elde edilen sonuçlara göre, vergi yapısı gelişmekte olan ekonomilerde iktisadi büyüme üzerinde etkili olmaktadır. Anastassiou ve Dritsaki (2005) ise vergi gelirleri, dolaysız marjinal vergi oranları, tasarruf-gelir oranı ile büyüme oranı arasındaki ilişkiyi Yunanistan ekonomisi için analiz etmiştir. Çalışmada Johansen koentegrasyon yöntemi kullanarak uzun dönem, Granger nedensellik testi kullanarak ise kısa dönem nedensellik incelenmiş ve değişkenler arasında uzun dönemli ilişkinin varlığı sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca dolaysız marjinal vergi oranları ve vergi gelirlerinden büyümeye doğru tek yönlü nedensellik tespit edilmiştir.

Bu konuda yapılan bir diğer çalışma ise Arnold (2008) tarafından yapılmış ve vergi yapılarının ekonomik büyüme üzerinde bir etkisinin bulunup bulunmadığı tartışılmıştır. 21 OECD ülkesi üzerinde yapılan ve 1971-2004 yıllarını kapsayan bir panel veri analizinde ise, gelir vergilerinin tüketim ve servet vergilerinden daha düşük oranda ekonomik büyüme üzerinde etkili olduğu görülmüştür.

Yabancı ülke örneklerinin olduğu bir başka çalışma ise Sandalcı ve Sandalcı (2017) tarafından gerçekleştirilmiştir. 1990-2014 döneminde OECD ülkelerinde panel FMOLS yöntemi ve Dumitrescu-Hurlin (2012) nedensellik testi kullanılarak, toplam vergiler, dolaylı vergiler ve dolaysız vergiler ile büyüme arasındaki ilişki analiz edilmiştir. Araştırma sonucunda ekonomik büyüme ile vergiler arasında nedensellik ilişkisi bulunmuştur. Panel genelinde uzun dönemde dolaylı vergilerdeki artış, ekonomik büyümeyi pozitif, toplam vergiler ile dolaysız vergilerdeki artış ise ekonomik büyümeyi negatif bir şekilde etkilemektedir.

Vergi gelirleri, vergi yapısı ve vergi yükü ile ekonomik büyüme ilişkisini yabancı ülke örnekleri ile ele alan ve ilişki tespit eden bir diğer çalışmaya örnek olarak Sağdıç, vd. (2020)'ni gösterebiliriz. 1980-2018 yılları arasında kırılğan beşli ülke grubu için (Brezilya, Endonezya, Hindistan, Güney Afrika, Türkiye) vergi gelirleri, doğrudan yabancı yatırımlar ve ekonomik büyüme ilişkisi araştırılmıştır. Çalışmada panel eşbütünleşme ve panel nedensellik analizleri kullanılmıştır. Analiz sonuçlarına göre, kısa dönemde ise ekonomik büyümeden vergi gelirlerine doğru tek yönlü nedensellik ilişkisi ve uzun dönemde vergi gelirleri ve ekonomik büyüme arasında çift yönlü nedensellik ilişkisi olduğu tespit edilmiştir.

Kutbay (2021) ise 30 OECD ülkesi için 2000-2017 dönemini kapsayan çalışmada, doğrudan ve dolaylı vergiler ile vergi yükünün ekonomik büyüme üzerindeki etkisini incelemiştir. Panel veri analizi ile yapılan çalışmada; dolaylı vergi gelirlerinin ekonomik büyüme üzerinde pozitif ancak istatistiksel olarak anlamsız etkilerinin olduğu ve dolaysız vergilerin ise ekonomik büyüme üzerinde istatistiksel olarak anlamlı ve pozitif etkisini sahip olduğu tespit edilmiştir.

Gül ve Kenar (2009) ise yaptıkları çalışma ile Türkiye ve Avrupa Birliği üyesi olan 27 ülkeyi ele almış ve 1980 – 2008 dönemi için vergi gelirleri ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi test etmiştir. Analiz

sonucunda, değişkenler arasında yani vergi gelirleri ile ekonomik büyüme arasında uzun dönemde eşbütünleşme ilişkisi tespit edilmiştir. Topal (2017) ise, 1971-2014 döneminde 22 OECD ülkesi için vergi yapısının ekonomik büyüme üzerindeki etkisini araştırmıştır. Dolaysız vergilerdeki %1'lik bir artışın ekonomik büyümeyi %0.22 oranında azalttığını ve dolaylı vergilerdeki %1'lik bir artışın %0.10 oranında artırdığını tespit etmiştir.

Uluslararası ülke örneklerinin olduğu çalışmalardan Akkaya (1998)'nin çalışmasında ise diğerlerinden farklı olarak söz konusu değişkenler arasında anlamlı ilişki tespit edilmemiştir. Çalışmada 66 gelişmekte olan ülke ile 25 gelişmiş ülke ele alınmış ve kişi başına düşen GSMH ile gelir üzerinden alınan vergiler/GSYH arasında kuvvetli bir ilişki bulunmamıştır. Ayrıca kişi başına GSMH ile yurtiçi mal ve hizmet vergileri/GSYH ve dış ticaret üzerinden alınan vergiler/GSYH arasında anlamlı bir ilişki bulunamamıştır.

Konunun Türkiye örneğinde ele alındığı pek çok çalışmada ise elde edilen bulgular şu şekilde özetlenebilir. Durkaya ve Ceylan (2006) Türkiye için 1980-2004 dönemine ait yıllık verileri kullanarak, dolaylı ve dolaysız vergi gelirleri ile ekonomik büyümeye arasındaki ilişkiyi analiz etmişler ve dolaysız vergiler ile ekonomik büyüme arasında çift yönlü bir nedensellik ilişkisini, dolaylı vergiler ile ekonomik büyüme arasında ise nedensel bir ilişki olmadığını tespit etmişlerdir. Yılmaz ve Tezcan (2007) ise, 1980-2005 dönemi yıllık verileri kullanarak vergi gelirleri ve sabit sermaye yatırımlarının ekonomik büyüme üzerindeki etkisini sınıamışlardır. Yapılan analiz sonucuna göre, GSMH ile dolaysız vergiler arasında pozitif, dolaylı vergiler arasında ise negatif yönlü bir ilişki bulunmuştur.

Açıkgöz (2008) ise Türkiye'de 1968-2006 dönemi için vergi yapısı ve iktisadi büyüme arasındaki ilişkiyi araştırmış ve vergi yükü, gayri safi sabit sermaye/GSYH oranı ve yurtiçi tasarruflar/GSYH oranı ile birlikte değerlendirilmiştir. Nedensellik ve etki-tepki fonksiyonları kullanılan analiz sonuçlarına göre, vergi yapısı ve ekonomik büyüme arasında tek yönlü bir nedensellik ilişkisi tespit edilmiştir. Bu sonuçlara göre, dolaysız vergi gelirlerinin GSYH'ya oranından büyümeye doğru tek yönlü bir nedensellik mevcut olup, büyüme; gayrisafi sabit sermaye/GSYH oranı ve yurtiçi tasarruflar/GSYH oranının Granger nedeni olarak bulunmuştur. Türkiye örneğinin ele alındığı bir diğer çalışma ise Mucuk ve Alptekin (2008) tarafından yapılmış ve 1975-2006 dönemi için dolaylı-dolaysız vergiler ile ekonomik büyüme arasındaki ilişki, araştırılmıştır. Elde edilen bulgular ele alınan değişkenlerin birlikte hareket ettiklerini gösterirken, nedensellik testi bulguları dolaysız vergilerden büyümeye doğru tek yönlü bağıntının bulunduğunu ortaya koymaktadır.

Göçer vd. (2010), Türkiye'de ekonomik büyüme ile vergi gelirleri arasındaki ilişkiyi 1924-2009 dönemi verilerini kullanarak sınır testi ve eşbütünleşme testi yardımıyla incelenmiştir. Kısa dönemde dolaylı ve dolaysız vergilerin ekonomik büyümeyi pozitif yönde ve istatistiki olarak anlamlı düzeyde etkilediği tespit edilmiştir. Uzun dönem analizinde ise, dolaylı ve dolaysız vergiler ile ekonomik büyüme arasında pozitif yönlü ve anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir. Bu konuda yapılan bir diğer çalışma ise Paksoy ve Bakan (2010) tarafından gerçekleştirilmiştir. Çalışmada Türkiye için 1988-2008 dönemi dikkate alınmış ve vergi gelirlerinin GSMH'ye oranı ile ekonomik büyüme arasında anlamlı bir korelasyon bulunamazken, bu süreçte yaşanan kriz yıllarının göz ardı ederek analizin tekrar yapılmasıyla değişkenler arasında zayıf bir ilişki bulunmuştur.

Mangır ve Ertuğrul (2012) ise Türkiye'yi dikkate alarak gerçekleştirdikleri çalışmada 1988-2011 dönemi için vergi yükü ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi araştırmışlardır ve vergi yükünün GSYH üzerindeki uzun dönem ilişkisini sorgulamışlardır. Model sonuçlarına göre uzun ve kısa dönemde vergi yükü ile GSYH arasında istatistiksel olarak negatif ilişki tespit edilmiştir. Bir başka çalışma ise Erdoğan vd. (2013) tarafından yapılmış ve çalışmada, 1998:I - 2011:IV dönemi ele alınmıştır. Türkiye'de vergi gelirleri ile ekonomik büyüme arasındaki eşbütünleşme ve nedensellik ilişkisinin incelendiği çalışmada, kısa ve uzun dönemde dolaylı vergi gelirlerinden ekonomik büyümeye doğru tek yönlü bir nedensellik ilişkisi tespit edilmiş ve dolaylı vergiler ile ekonomik büyüme arasında uzun dönemli bir ilişki saptanmıştır. Elde edilen bulgular ışığında Türkiye'de 1998-2011 döneminde ekonomik büyüme üzerinde kısa dönemde dolaysız vergilerin, uzun dönemde ise dolaylı vergilerin etkili olduğu söylenebilir.

Saraç (2015) daha geniş bir dönem ele alarak 1969-2013 arasında Türkiye için konuyu ele almıştır. Markov rejim değişim tekniğinin kullanıldığı çalışmada, dolaylı vergilerin gayrisafi yurtiçi hasıla içerisindeki payının artmasının ekonomik büyümeyi pozitif yönde; dolaysız vergilerin gayrisafi yurtiçi hasıla içerisindeki payının artmasının ekonomik büyümeyi negatif yönde etkilediği sonucuna ulaşılmıştır. Özellikle bu sonuç, ele alınan dönem için içsel ekonomik büyüme modellerinin vergi politikaları ile ilgili görüşünü destekler niteliktedir.

Karayılmazlar ve Göde (2017) ise 1965-2015 dönemini kullanarak Türkiye için vergi yükünün ekonomik büyüme üzerindeki etkisini analiz etmişler ve vergi yükü artışının ekonomik büyümeyi negatif ve istatistiki olarak anlamlı etkilediği sonucunu elde etmişlerdir. Aynı yıl yayınlanan bir başka çalışma ise Kolçak ve Arpa (2017) tarafından yapılmıştır. Burada 1975-2016 verileri kullanılmış ve Türkiye’de dolaylı vergilerin ekonomik büyümeyi pozitif, dolaysız vergilerin negatif, servet vergilerin ise negatif ancak anlamsız bir şekilde etkilediğini tespit etmişlerdir.

Dam ve Ertekin (2018), 2005Q1- 2016Q2 dönemi kapsamında Türkiye için vergi gelirlerinin ekonomik büyüme üzerinde etkisini ele alarak, işgücü ve enflasyon değişkenlerini de modele etmişler ve vergi gelirlerinin uzun dönemde ekonomik büyüme üzerindeki etkisini pozitif bulmuşlardır. Vergi gelirleri uzun dönemde %1 arttığında ekonomik büyüme %0.27 oranında artmaktadır. Songur ve Yüksel (2018) ise, Türkiye’nin 1980-2015 dönemi verileriyle, vergi yapısını oluşturan vergi türleri ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi test etmiştir. Sonuç olarak toplam vergi gelirleri, dolaysız vergiler, dolaylı vergiler ve gelir vergileri ile ekonomik büyüme arasında uzun dönemli bir ilişkinin varlığı kanıtlanmıştır. Bu konudaki bir başka çalışmada Çelikay (2018), 2005- 2014 yılları kapsamında vergi yükü ve kişi başına düşen gayri safi yurt içi hasıla arasındaki ilişkiyi tahmin etmiştir. Analiz neticesinde değişkenler arasında uzun dönemli bir ilişki olduğu bulunmuş ve tahakkuk eden vergi yükünde meydana gelecek %1’lik bir artışın kişi başına düşen gayri safi yurt içi hasılayı uzun dönemde %0.77 ve tahsil edilen vergi yükündeki %1’lik artışın ise %0.92 oranında artıracakını tespit etmiştir. Koç (2019) ise, 1980-2017 dönemi verilerini kullanarak Türkiye’de vergi yükünün ekonomik büyüme üzerindeki etkisini analiz etmiş ve vergi yükünde meydana gelecek %1’lik bir artışın ekonomik büyümeyi %1.65 oranında artırdığı sonucuna ulaşmıştır.

Yıldız ve Sandalcı (2019) ise Türkiye’de vergi yapısı ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkinin yönünü ve etkisini belirlemek amacıyla 2004-2014 dönemini kapsayacak şekilde bir araştırma yapmıştır. Araştırma sonucunda dolaylı ve dolaysız vergiler ile kişi başı milli gelir arasında çift yönlü nedensellik ilişkisi tespit edilmiştir. Türkiye’de vergilendirmenin ekonomik büyüme üzerindeki olumsuz etkisini azaltmak için vergilerin ekonomik büyüme üzerinde azaltıcı etkisinden (ikame etkisi) ziyade, ekonomik büyümeyi destekleyici (gelir etkisi) etkisini ön plana çıkaran vergi politikalarının benimsenmesinin önemini ortaya çıkarmıştır.

Türkiye örneklerinin ele alındığı çalışmalar literatürde mevcut olup görüldüğü üzere, çoğunda vergi yapısı, vergi yükü ve vergi gelirleri gibi değişkenler ile ekonomik büyüme arasında ilişki tespit edilmiştir. Bu çalışmalarda ele alınan dönemlerin ve yöntemlerin farklılığı söz konusu olsa da, değişkenlerin (vergi yapısı, vergi yükü) ekonomik büyüme üzerindeki etkisi kısa veya uzun dönemde gözlenmiştir.

3. VERGİ YAPISI KAVRAMI

Devletin kamusal hizmetlerin finansmanını sağlamak yanında ekonomik ve sosyal amaçları yerine getirmek için, mükelleflerden ödeme gücüne uygun olacak şekilde ve vergileme yetkisine dayanarak karşılıksız olarak aldıkları parasal tutarlar olarak tanımlanabilecek olan vergi kavramı, ekonomi politikası açısından önemli bir araç olarak değerlendirilmektedir. Öncelikli olarak mali amacın belirgin olduğu yani kamu harcamalarının finansmanı için önem arz vergiler, aynı zamanda iktisat politikası amaçlarına ulaşmada başvuru kaynaklarından birisidir.

Vergi yapısı denildiğinde bir ülkede vergi sistemlerini meydana getiren çeşitli vergilerin iktisadi büyüklükler içerisindeki nispi paylarını ve önemlerini ifade etmektedir. Vergi yapısı, ülkelerin kalkınma düzeylerine göre farklılıklar içermekle beraber, toplumların kendine has özelliklere sahip olması vergi yapısını oluşturmaktadır (Yıldız ve Sandalcı, 2019: 22). Gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin vergi yapılarındaki farklılığın temel nedenlerinden biri vergi tekniğine ilişkin sebepler iken, bir diğeri ülkelerin gelişmişlik düzeylerine bağlı olarak vergileme ile izlenen amaçlar kapsamında; ekonomik faktörler, siyasal ve sosyal faktörler, kültürel faktörlere bağlı olarak değişiklik gösterebilmektedir (Susam ve Oktayer, 2007: 112; Yıldız ve Sandalcı, 2019: 22).

Vergi yapısı kavramı ile literatürde çoğunlukla vergilerin dolaylı ve dolaysız karakterde olmalarına göre ikili sınıflandırma şeklinde ifade edilmektedir. Bir ülkedeki toplam vergi gelirlerinin içindeki dolaylı, dolaysız vergilerinin payı veya gelir vergileri, servet ve harcama vergilerinin ne kadarlık paya sahip olduğu vergi yapısının hangi vergi gelirlerinden oluştuğunun kavranmasına fayda sağlayacaktır (Bolat, 2012: 13). Dolaylı vergiler, tüketim üzerinden alınan ve malın yada hizmetin fiyatına gizli olduğundan yükümlünün ne kadar vergi ödediğinin çoğu zaman farkına varmadığı yani mali anesteziye uygun, yansıtılması kolay, yükümlüsü

belli olmayan vergilerdir. Dolaysız vergiler ise mükellefi ve tahsil zamanı belli olan mükellefin şahsi ve ailevi durumunu dikkate alabilen, yansıtılması kolay olmayan vergilerdir.

Vergileri dolaylı ve dolaysız ayrımına tabi tutmanın avantajı vergi adaleti bakımından karşılaştırma yapmaya olanak sağlamasıdır. Genel olarak dolaysız vergilerin subjektif karakterde olması nedeniyle dolaylı vergilere kıyasla daha adil oldukları kabul edilmektedir. Bunun nedeni ise dolaysız vergilerin yükümlünün ödeme gücüne yaklaşmada önemli avantajlara sahip olmasındandır. Dolaylı vergiler ise yükümlüsünün önceden bilinmesi mümkün olmadığından şahsileştirilemeyen vergilerdir.

Vergi sistemindeki toplanan vergilerin dolaylı ve dolaysız olarak bileşiminin değişmesi ülkedeki pek çok nedenle gerçekleşmiş olabilir. Özellikle gelişmekte olan ülkeler, bütçe açığı sorunun etkisiyle kamusal mal ve hizmetlerin finansman sıkıntısı ve beraberinde gelen borçlar, hatta konjonktür gibi nedenlerle dolaylı vergilerin payını yüksek tutarak vergi hasılatını arttırmaya çalışmaktadırlar (Sağdıç, 2019: 158). Dolayısıyla vergilerin dolaylı-dolaysız şeklinde vergi gelirleri içindeki payının seyri, ülkelerin gelişmişlik düzeyleri hakkında da fikir verebilmektedir.

4. VERGİ YÜKÜ KAVRAMI

Vergi yükü kavramı literatürde kişisel olabileceği gibi sektörel, bölgesel ve toplam vergi yükü şeklinde de ifade edilmektedir. Kısaca, vergilerin kişiler üzerinde oluşturduğu parasal etki vergi yükü kavramı ile açıklanmaktadır. Ulusal ekonomi boyutunda ele alındığında, vergi ve benzeri gelirlerin gayri safi milli hasılaya (ya da gayri safi yurtiçi hasılaya) oranlanması ile bulunmaktadır (Yıldız, 2014: 102). Politika yapıcılar gerek mali gerekse mali olmayan amaçlarla vergi yükünü etkileyecek şekilde vergi oranlarını değiştirme, yeni vergileri yürürlüğe koyma ile istisna ve muafiyetlerde değişikliğe gitme kararları alabilirler. Bu kararlar elbette vergi yükünü etkileyen belirleyicilerdir. Vergi yükü, vatandaşların vergi politikasına yönelik düzenlemelerinin etkisiyle artıp azalabileceği için, eğer mükellef vergi yükünü aşırı hissederse yani vergi baskısı altında kalırsa tepkiler oluşması kaçınılmaz olacaktır.

Belirli bir dönemde devlete ödenen verginin yine aynı dönemde elde edilen gelire bölünmesi şeklinde tanımlanabilen vergi yükü, sadece mali sonuçları değil sosyal sonuçları da olan bir kavramdır. Mükellefler tarafından ödenen vergiler ile mükelleflerin elde ettiği gelir arasındaki oransal ilişki olan vergi yükü, mükellef üzerinde aşırı fedakarlığa neden oluyorsa, kişisel kullanılabilir geliri azalan mükellefin vergiye gönüllü uyumu zayıflar.

Vergi yükü, ödenen vergi ile doğru orantılı, ödeme gücü ile ters orantılıdır bunun nedeni mükelleflerin vergi ödemeleri sonucunda gelirlerinde meydana gelen azalmayla ilgilidir. Bunun sonucunda ödenen vergi miktarı arttıkça vergi yükü de artmakta; mükelleflerin gelir ve serveti arttıkça bu yük azalmaktadır yani, vergi yükü aslında ödenen vergi ile gelir arasındaki oransal ilişkiyi ifade etmektedir. (Kılıçer, 2016: 118).

5. EKONOMİK BÜYÜME MODELLERİ: KAVRAMSAL ÇERÇEVE

5.1. Dışsal Ekonomik Büyüme Teorileri

Tek mallı iki faktörlü bir piyasa ekonomisi çerçevesinde oluşturulan büyüme modeli, Roy F. Harrod (1939) ve Evsey D. Domar (1946) tarafından yapılan iki farklı çalışmanın birbirine benzerliklerinden dolayı Harrod-Domar Modeli olarak anılmaktadır. Modelde devlet, ekonomik faaliyetlerde yer almadığından piyasada özel karar birimleri hakimdir. Ekonomide para yer almadığından dolaylı parasal fiyatlar yoktur ve yatırımda kullanılacak tek mal üretilmektedir. Bunun yanında ekonomide ticari ve finansal açıklık yoktur yani ekonomi dışı kapalıdır (Turan, 2008, s. 27; Özel, 2012: 65). Ekonomik büyümenin arttırılabilmesi için ya tasarruf oranı ya da sermayenin verimliliği arttırılmalıdır (Yülek, 1997, s. 4; Özel, 2012: 65). Modelde dışsal değişkenler olarak nüfus ve işgücündeki artış, teknolojik gelişme vardır. Ekonomide denge durumunda kişi başına gelir ve tüketimdeki artış oranı teknolojik gelişme hızıyla eşit olmaktadır. Yani teknolojik değişim kişi başına gelirdeki artışı sağlayan tek faktördür. Ayrıca nüfus artışı ve teknolojik değişim dışsal olarak tanımlamakta ve kamu politikalarıyla ekonomik büyüme arasında direk bir bağ kurmamaktadır. Neoklasik Büyüme Teorisi'nin temel varsayımları (Ercan, 2002: 130; Özel, 2012: 66);

- ✓ Dışa kapalı ekonomi,
- ✓ Rekabetçi piyasalar,
- ✓ Birey rasyoneldir,
- ✓ Sermaye ve işgücünün her biri için ölçeğe göre azalan getiri,

✓ Üretim fonksiyonu için sabit getiriye öngören bir üretim teknolojisi hakimdir, şeklindedir.

Harrod-Domar modelinde sermaye birikimi büyüme hızı için önemli bir unsurdur. Bu durumda, devletin maliye politikası araçları ile ekonomiye müdahale ederek hedeflenen büyüme hızını gerçekleştirebilmesi veya uzun dönem büyüme hızında meydana gelebilecek sapmaları giderebilmesi mümkün olabilecektir. Bu kapsamda model, kamu politikalarıyla ekonomik büyüme arasında direk bir bağ kurmamakla birlikte vergi politikası ekonominin toplam tasarruf hacmini arttırıcı yönde kullanabilmektedir. Bu durumda özel yatırımları teşvik etmek, ekonomik büyümeyi yavaşlatacak sorunlara karşı koymak mümkün olabilecektir (Demircan, 2003:98-99).

Neoklasik Büyüme Teorisi'nde azalan verimler kanunu işlemekte ve nüfus artış hızı ile teknolojik gelişmeler ekonomik büyümeyi belirleyen temel unsurlar olarak ele alınmaktadır (Kar, 2003: 148; Özel, 2012: 67). Neoklasik ekonomik büyüme modelleri içerisinde yer alan Solow-Swan modeli incelendiğinde ise bu kez nüfus artışı ve teknolojik gelişme ile birlikte, tasarruf ile sermayenin ekonomik büyümeye etkisi ele alınmaktadır. Bu modele göre uzun dönemde durağan durum denge seviyesine ulaşılacağı ve uzun dönem iktisadi büyüme oranı üzerinde maliye politikalarının (verginin) etkisi olmayacağı iddia edilmektedir (Karayılmazlar ve Göde, 2017:133-134).

5.2. İçsel Ekonomik Büyüme Teorileri

İçsel büyüme teorisi çerçevesinde tanımlanan modellerde büyüme hızı yeniden üretilebilir sermayenin birikimi tarafından belirlenir. Burada kamu politikalarına büyüme alanında önemli görevler yüklemekte ve sermaye birikimini engelleyici her türlü vergi politikası büyüme oranını azaltıcı bir etkiye sahip olarak kabul edilmektedir (Mangır, ve Ertuğrul, 2012: 257). İçsel büyüme modelleri büyüme sürecinin işleyişi ile ilgilenmekte ve Rebelo ile Lucas'ın modellerinde; büyümenin vazgeçilmez unsurları olarak nüfus artışı ve beşeri sermaye birikimini birer karar değişkeni olarak ele almaktadır. Bununla birlikte büyüme sürecinde kamunun rolünü bağımsız bir değişken olarak dikkate alanlar (Barro) da vardır. Burada özellikle vergi politikası, kamu harcamaları politikası ve sübvansiyon politikası gibi üç temel maliye politikası aracının uzun dönemli büyümeye etkileri incelenmektedir (Yanpar, 2007:13).

İçsel ekonomik büyüme modelleri Neoklasik ekonomik büyüme modellerinden sonra geliştirilmiş olup, her türlü fiziki ve beşeri sermaye birikiminin vergi politikalarıyla olumsuz yönde etkilenmemesi gerektiğinin çünkü bu döngünün ekonomik büyüme hızını yavaşlatacağının altını çizmektedir. Söz konusu bu iki model arasında oluşan bu fark ise sermayenin getirisine ilişkin kabul ettikleri varsayımından kaynaklanmaktadır. Buna göre içsel ekonomik büyüme modelleri beşeri sermayeyi de içeren sermayenin artan getirisine inanmakta ve bu artan getirinin de uzun dönemde ekonomik büyümeyi geriletmeyeceğini kabul etmekte iken, Neoklasik ekonomik büyüme modelleri sermayenin azalan getirisi varsayımını kabul etmektedir (Saraç, 2015: 23-24).

6. BÜYÜME MODELLERİ BAĞLAMINDA VERGİ YAPISI VE VERGİ YÜKÜNÜN EKONOMİK BÜYÜME ÜZERİNE ETKİLERİ

Ekonomiler için vazgeçilmez amaç ve unsur olan büyüme; klasik, neo-klasik ve modern büyüme teorileri ile iktisat tarihi içinde ele alınmaktadır. Bu teorilerde genel olarak dikkat çeken husus; tasarruf düzeyi, faiz oranı, teknoloji, doğal kaynaklar nüfus, ücretler, verimlilik, sermaye birikimi ve eğitim gibi unsurlar temel belirleyiciler olarak analize dahil edilmektedir (Durkaya ve Ceylan, 2006 :80). Çalışmanın konusu ile de bağlantılı olacak şekilde bu modellerden Neoklasik büyüme modelleri ile içsel büyüme modellerinde, vergi politikalarının ekonomik büyüme üzerindeki etkisinin olup olmadığı konusu ele alınmaktadır.

Neoklasik ekonomik büyüme modelleri içerisinde yer alan Solow (1956) modeli incelendiğinde modelde sermayenin azalan getiriye sahip olduğu, teknolojinin dışsal olduğu, faktörler arası ikamenin mümkün olduğu ve bağımsız bir yatırım fonksiyonu bulunmadığı varsayımları benimsenmektedir. Ayrıca vergi politikalarının uzun dönem ekonomik büyüme oranı üzerinde bir etkisi olmayacağı ileri sürülmektedir (Solow, 1956: 66-68; Kibritçioğlu, 1998: 214; Saraç, 2015: 23). Neo-klasik büyüme teorisi ise nüfus artışına ve teknolojik değişmeye, tasarruf, yatırım ve ekonomik büyümenin nasıl cevap verdiğini açıklamaktadır (Göçer, vd., 2010: 98).

Romer ve Lucas tarafından geliştirilen "İçsel Büyüme Teorisi" ise, özellikle ekonomik büyümeyi sadece emek ve sermaye faktörlerine dayandıran Solow modelinin büyüme farklarını açıklamadaki yetersizliklerini gidermeye yönelik olarak ortaya atılmıştır. Burada ülkelerin büyüme hızlarındaki farklılıkların devlet politikaları, beşeri sermaye birikimi, nüfus artışı ve teknolojinin yayılması gibi unsurlar tarafından

belirlendiği fikri hakimdir. Bu kapsamda vergilerin ulusal çıktı düzeyi üzerindeki etkisi kabul edilmekte ancak etkinin büyüklüğü konusunda farklı değerlendirmeler yapılmaktadır (Mucuk ve Alptekin, 2008: 161). İçsel büyüme modeline göre vergilerin pozitif dışsallıklar, AR-GE harcamaları, ölçeğe göre artan getiri gibi faktörleri teşvik etmek suretiyle uzun dönemde büyümeyi pozitif yönde etkileyeceği söylenebilir. Buna göre örneğin ekonomideki dolaysız vergilerin artırılması, fiziksel ve beşeri sermaye üzerinde olumsuz bir etki meydana getirecek, bu da uzun dönemde büyüme oranlarını negatif yönde etkileyecektir (Dam ve Ertekin, 2018: 21).

Neoklasik büyüme modellerinde vergi gelirlerinin ya da vergi yükünün ekonomik büyümeyi olumsuz etkilemediği düşünülürken, içsel büyüme modellerinin ise ekonomik büyümeyi olumsuz yönünde etkilediği iddia edilmektedir. Ancak içsel büyüme modelinde özellikle dolaysız vergilerin ekonomik büyümeyi negatif yönde etkilediği belirtilirken, dolaylı vergilerin ise pozitif yönlü bir etkiye sahip olduğu belirtilmektedir (Saraç, 2015: 32). Dolaylı vergilerin ekonomik büyüme üzerindeki pozitif yönlü etkisi, nispi fiyatlardaki artış nedeniyle bireylerdeki tüketim yerine tasarrufa yöneleceği, artan tasarrufların da büyüme üzerinde olumlu etki edeceği kabul edilmiştir (Dam ve Ertekin, 2018: 30).

Çalışmada ele alınan her iki modelde, vergilerin milli hasıla üzerinde bir etki yarattığını kabul edilmekte ancak bu etkinin büyüklüğü hakkında ortak bir fikir ortaya atılmamaktadır (Engen ve Skinner, 1996: 618). İki yaklaşımda da vergi politikaların ekonomik büyüme üzerindeki etkisi açıklanmakta ancak aralarındaki temel fark daha çok zamanlama tartışması ile ortaya çıkmaktadır. Vergilerin kısa dönemde tasarruf düzeyini etkileyerek sermaye yatırımlarını artıracığı her iki modelde de kabul edilmektedir. Ancak vergilerin uzun dönem etkisi söz konusu olduğunda Neo-klasikler, azalan verimler yasasının ortaya çıkaracağı etkene bağlı olarak sermaye/emek oranının değişmeyeceğini ve vergi politikalarının uzun dönem büyüme üzerinde etkili olmayacağını ileri sürmektedirler (Koç, 2019:249).

Her iki model arasındaki temel farklardan bir diğeri ise yakınsama tezi hakkındadır. İçsel büyüme teorisi, gelişmekte olan ülkelerin yeterli ekonomik performansı gösterememesi durumunda, gelişmiş ülkelerle arasındaki gelir farkının zaman içerisinde artabileceğini ele alan Neoklasik Büyüme Teorisi'ne ait yakınsama tezini kabul etmemektedir. Bununla birlikte içsel büyüme teorisi, Neoklasik büyüme teorisi'nin aksine, teknolojik gelişmenin ekonomik sistemin içinde oluştuğunu ve ekonomik kararlardan etkilendiğini ifade etmektedir (Yülek, 1997, s. 2; Özel, 2012: 70).

Görüldüğü üzere Neo-klasik iktisatçılar ile içsel büyüme teorisyenleri arasında maliye politikası araçlarının ekonomik büyümeye etkisi hakkında fikir ayrılıkları bulunmaktadır. Özellikle tüm içsel büyüme modellerinde hükümet vergi politikalarıyla büyümeyi doğrudan veya dolaylı olarak etkileyebilmektedir. İçsel büyüme modellerinde vergilerin ekonomik büyüme üzerindeki etkisi vurgulanmaktadır ancak bu etki her zaman pozitif gerçekleşmeyebilir yani tüm vergilerin büyümeye pozitif etki etmediğini de belirtmek yararlı olacaktır. Örneğin içsel büyüme modellerine göre, beşeri sermayeyi azaltan vergilerin büyüme üzerinde olumlu bir etkisi olması söz konusu olmayacaktır. Ancak şunun da altını çizmek gerekir ki; Neoklasik modelden farklı olarak kamu politikalarının ekonomik büyüme üzerinde etkisi olduğu ve bu etkinin büyük ölçüde olumlu yani pozitif olduğu ortaya konmaktadır.

7. SONUÇ

Vergiler, mali amaçlarının yanında mali olmayan amaçlarla da tahsil edilmektedir. Dolayısıyla sadece bir kamu geliri kaynağı değil aynı zamanda maliye politikası amaçlarının önemli bir aracı durumdadır. Maliye politikası amaçlarından kaynak dağılımında etkinlik, gelir dağılımında adalet, makroekonomik istikrar, ekonomik büyüme amaçları için vergiler bir araç olarak kullanılmaktadır, bu durumda vergilemenin mali olmayan amaçları yerine getirilmiş olur.

Ülkelerin gelişmişlik seviyelerini; teknolojik gelişmeler, vergi yapıları, sermaye stokundaki artış gibi değişkenler etkilemekle beraber, vergi yapıları; gelir dağılımı, istihdam ve ekonomik büyüme gibi değişkenlere yön verme açısından da önemli bir araçtır. Vergiler, kamusal malların ve hizmetlerin sunumunda önemli bir finansal kaynak teşkil etmesi ve ekonomik göstergeler üzerinde farklı tesirlerinin ortaya çıkmasından dolayı önemli bir yeri bulunmaktadır. Vergilerin, milli gelir içerisindeki payları itibarıyla gelişmekte olan ülkelerde dolaylı vergi uygulamalarının yoğunlukta olduğu dikkati çekerken, gelişmiş ülkelerde dolaysız vergilerin yoğunluğa göze çarpmaktadır. Nitekim ülkelerin vergi yapılarındaki bu farklılıklar ekonomik gelişmişlik düzeylerine göre değişmektedir. Ayrıca ülkelerin vergi yapılarının şekillenmesinde, toplumsal alanda yaşanan değişim ve dönüşüm ile yakından ilişkili olan ekonomik yapı dönüşümlere uygun olarak vergi alanında gerekli düzenlemeler yapılmasını zorunlu hale getirmektedir.

Vergi yapısı ve vergi yükünün ekonomik büyüme üzerindeki etkileri konusunda literatürde epeyce çalışma olması ile birlikte farklı yaklaşımlar olduğu da gözlenmektedir. Bunlardan birisi olarak İçsel büyüme modelinde özellikle dolaysız vergilerin ekonomik büyümeyi negatif yönde etkilediği belirtilirken, dolaylı vergilerin ise pozitif yönlü bir etkiye sahip olduğu belirtilmektedir. Bu etki vergi dolayısıyla nispi fiyatlardaki artış nedeniyle bireylerin tüketim yerine tasarrufa yönelmesiyle açıklanmaktadır. Uzun vade de tasarrufların büyüme üzerinde olumlu etkisi olacağı genel kabul görmektedir. Bir diğer büyüme modeli olarak ele aldığımız Neoklasik büyüme modellerinde ise; vergi yapısı ve vergi yükünün uzun dönemde ekonomik büyüme üzerinde olumsuz etki oluşturmadığının altı çizilmektedir.

Büyüme modellerinin yanında literatürde yapılan çalışmalar, Türkiye’de vergi yapısı ve vergi yükünün ekonomik büyüme üzerindeki etkilerinin olduğunu tespit edilmiştir. Özellikle bazı çalışmalarda dolaysız vergi gelirlerinin ekonomik büyüme üzerinde kısa dönemde daha etkin olduğu; ancak uzun dönemde dolaylı vergi gelirlerinin de ekonomik büyümeyi etkileyebileceği sonuçlarına ulaşılmıştır. Yabancı ülke örneklerinin ele alındığı çalışmalarda ise özellikle OECD ülkeleri üzerinde yapılan çalışmalarda ise, vergi yapısı ve vergi yükünün ekonomik büyüme üzerinde etkili olduğu belirtilmiştir. Özellikle dolaysız vergilerin dolaylı vergilere kıyasla ekonomik büyüme üzerinde daha az etkili olduğu ifade edilmiştir.

KAYNAKÇA

- Açıkgöz, Ş. (2008). “Türkiye’de Vergi Gelirleri, Vergi Yapısı ve İktisadi Büyüme İlişkisi: 1968-2006”, Ekonomik Yaklaşım, 19(68): 91-113.
- Akkaya, Ş. (1998). “Gelişmekte Olan Ülkelerdeki Vergi Sisteminin Değerlendirilmesi ve Bu Ülkelerdeki Vergi Yapısının Kantitatif Analizi”, İstanbul Üniversitesi Maliye Araştırma Merkezi Konferansları, (37):213-267, İstanbul.
- Anastassiou, T. T. & Chaido D. (2005). “Tax Revenues And Economic Growth: An Empirical Investigation For Greece Using Causality Analysis”, Journal Of Social Sciences,(2):99-104.
- Arnold, J. (2008). “Do Tax Structures Affect Aggregate Economic Growth? Empirical Evidence from a Panel of OECD Countries”, Working Papers No. 643, Organisation for Economic Co-operation and Development, Economics Department.
- Bolat, İ. (2012). “Türkiye’nin Vergi Yapısı ve Cumhuriyetin İlk Yıllarından Günümüze Vergi Yapısındaki Değişmelerin Ekonomik Etkileri”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Çelikay, F. (2018). “Vergi Yükünün Ekonomik Büyüme Hızı Üzerindeki Etkileri: Türkiye’deki İller Örneğinde Ampirik Bir Analiz (2005-2014)”, İktisadi İdari ve Siyasal Araştırmalar Dergisi, 3(5):37-55.
- Dam, M. & Ertekin, Ş. (2018). “Türkiye’de Vergi Gelirlerinin Ekonomik Büyüme Üzerindeki Etkisinin Analizi”, Vergi Raporu Dergisi, 228:19-32.
- Demircan, E. S. (2003). “Vergilendirmenin Ekonomik Büyüme ve Kalkınmaya Etkileri”, Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, (21):97-116.
- Durkaya, M. & Ceylan, S. (2006). “Vergi Gelirleri ve Ekonomik Büyüme”, Maliye Dergisi, 150, 79-89.
- Engen, S. & Skinner, J. (1992). “Fiscal Policy and Economic Growth”, NBER Working Paper, 4223, National Bureau of Economic Research, Cambridge, Mass.
- Ercan, Y. N. (2002). “İçsel Büyüme Teorisi: Genel Bir Bakış”, Planlama Dergisi, Özel Sayı, DPT’nin Kuruluşunun 42. Yılı, 129-138.
- Erdoğan, E.; Topçu, M. & Bahar, O. (2013).” Vergi Gelirleri ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: Türkiye Ekonomisi Üzerine Eşbütünleşme ve Nedensellik Analizi”, Finans Politik & Ekonomik Yorumlar, 50(576):99-109.
- Göçer, İ.; Mercan, M., Bulut, Ş. & Dam, M. M. (2010). “Ekonomik Büyüme ile Vergi Gelirleri Arasındaki İlişki: Sınır Testi Yaklaşımı”, Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 28:97-110.
- Gül, E. & Kenar, B. (2009). “AB Ülkeleri Ve Türkiye’de Vergi Gelirleri İle Ekonomik Büyüme İlişkisi: 1980 – 2008”, Süleyman Demirel Üniversitesi, 1.Uluslararası Davraz Kongresi, 24-27 Eylül, 16-26, Isparta.
- Kar, M. & Taban, S. (2003), “Kamu Harcama Çeşitlerinin Ekonomik Büyüme Üzerine Etkileri”, Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, 58(03):146-169.

- Karayılmazlar, E. & Göde, B. (2017). ‘‘Vergi Yükünün Ekonomik Büyüme Üzerine Etkisi’’, Ömer Halisdemir Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 10(4):131-142.
- Kılıçer, E. (2016). ‘‘Türkiye’de Ücretliler Üzerindeki Vergi Yükünün Düşürülmesine İlişkin Öneriler’’, Political Economy of Taxation, 101-108.
- Kibritçioğlu, A. (1998), ‘‘İktisadi Büyümenin Belirleyicileri ve Yeni Büyüme Modellerinde Beşeri Sermayenin Yeri’’, Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, 53(1- 4):207-230.
- Koç, Ö. E. (2019). ‘‘Türkiye’de Vergi Yükü ve Ekonomik Büyüme İlişkisi’’, Alanya Akademik Bakış, 3(3):247-259.
- Kolçak, M. & Arpa, T. (2017). ‘‘Vergi Gelirleri ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: Türkiye Örneği (1976-2016)’’, Turan-Sam, 9(33):279-289.
- Kutbay, Ü. H. (2021). ‘‘Vergi Yükünün ve Yapısının Ekonomik Büyüme Üzerindeki Etkileri: OECD Ülkeleri İçin Panel Veri Analizi’’, Mali Çözüm Dergisi, 31:13-35.
- Lehmussaari, O. P. (1990). ‘‘Deregulation And Consumption: Saving Dynamics In The Nordic Countries’’, Staff Papers, 37(1):71-93.
- Mangır, F. & Ertuğrul, H.M. (2012). ‘‘Vergi Yükü ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: 1988-2011 Türkiye Örneği’’, Maliye Dergisi, 256-265.
- Mucuk, M. & Alptekin, V. (2008). ‘‘Türkiye’de Vergi ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: VAR Analizi (1975-2006)’’, Maliye Dergisi, 155(2):159-174.
- Özel, H. A. (2012). ‘‘Ekonomik Büyümenin Teorik Temelleri’’, Çankırı Karatekin Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 2(1):63-72.
- Paksoy, S. & Bakan, S. (2010). ‘‘Türkiye’de Uygulanan Vergi Politikaları ve Ekonomik Büyüme Üzerine Etkileri: (1980 Sonrası). Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi, 9(32), 150-170.
- Sağdıç, E. N. (2019). ‘‘Vergi Gelirlerini Belirleyen Faktörlerin Bölgesel Analizi: Türkiye Örneği’’, Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, (60):155-178.
- Sağdıç, E. N.; Yıldız, F. & Sayın, H. H. (2020). ‘‘Doğrudan Yabancı Yatırımlar, Vergi Gelirleri ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: Kırılgan Beşli Ülkeler Örneği’’, Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi, 11(28):680-699.
- Sandalcı, U. & Sandalcı, İ. (2017). ‘‘OECD Ülkelerinde Ekonomik Büyüme ve Vergi Gelirleri Arasındaki İlişkinin Ampirik Analizi: 1990–2014’’, Aksaray Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 9(1):51-62.
- Saraç, T. B. (2015). ‘‘Vergi Yükü ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: Türkiye Örneği1’’, Maliye Dergisi, 2015(169):21-35.
- Solow, R. (1956). ‘‘A Contribution to the Theory of Economic Growth’’, The Quarterly Journal of Economics, 70(1):65-94.
- Songur, M. & Yüksel, C. (2018). ‘‘Vergi Yapısı ile Ekonomik Büyüme Arasındaki Nedensellik İlişkisi: Türkiye Örneği’’, Finans Politik ve Ekonomik Yorumlar, (643):47-70.
- Susam, N. & Oktayer, N. (2007). ‘‘Türkiye Ekonomisinde Genel Bütçe Vergi Gelirleri İçinde Dolaysız ve Dolaylı Vergiler (1995-2005)’’, Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, 21(2):105-123.
- Tahiroğlu, D. (2019). ‘‘Vergi Yapısı ve Ekonomik Büyüme: OECD Ülkeleri Üzerine Bir Araştırma’’, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Rize.
- Temiz, D. (2008). ‘‘Türkiye’de Vergi Gelirleri ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: 1960-2006 Dönemi’’, 2. Ulusal İktisat Kongresi, 20- 22 Şubat 2008, DEÜ İİBF İktisat Bölümü, 1-18, İzmir.
- Turan, T. (2008). ‘‘Maliye Politikası Araçlarının Ekonomik Büyüme Üzerindeki Etkileri’’, Sayıştay Dergisi, 69:17-35.
- Tülümce, S. Y. & Yavuz, E. (2019). ‘‘Türkiye’de KDV’nin Vergi Gelirleri ve Ekonomik Büyüme Üzerindeki Etkisi: Ampirik Bir Analiz (1985-2018)’’, Maliye Dergisi, 176:548-574.

- Yanpar, A. (2007). ‘‘Gelişmekte Olan Ülkelerde Büyüme Yönelimli Vergi Politikası’’, Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Yardımcıoğlu, F. (2012). ‘‘OECD Ülkelerinde Sağlık ve Ekonomik Büyüme İlişkisinin Ekonometrik Bir İncelemesi’’, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 13(2):27-47.
- Yıldız, E. (2014). ‘‘Türkiye ve AB Ülkelerindeki Vergi Yüküne Yeniden Bakış-I’’, Vergi Raporu, 172: 101-112.
- Yıldız, F. & Sandalcı, U. (2019). ‘‘Vergi Yapısı ve Ekonomik Büyüme Arasındaki Nedensellik İlişkisi: Türkiye’de İller Düzeyinde Ampirik Bir Analiz (2004-2014)’’, Vergi Dünyası Dergisi, 1(452):20-34.
- Yılmaz, F. & Tezcan, N. (2007). ‘‘Vergi Hasılatı ve Sabit Sermaye Yatırımlarının Ekonomik Büyümeye Olan Etkisi: Ekonometrik Bir İnceleme’’, Türkiye Ekonometri ve İstatistik Kongresi, 1-14.
- Yülek, A. M. (1997), ‘‘İçsel Büyüme Teorileri, Gelişmekte olan Ülkeler ve Kamu Politikaları Üzerine’’, Hazine Dergisi, 6: 1-15.